

Bibliotēku loma atvērtās piekļuves kustības veicināšanā

Māra Jēkabsone

Latvijas Nacionālā bibliotēka

Bibliotēku attīstības centrs

marajekabsone@lnb.lv

Konference «Atvērtā zinātne – pētnieku ieguvums
21. gadsimtā»

Rīga, 2015. gada 20. oktobris

Termini

- *Open Access* – atvērtā piekļuve
- *Open Science* – atvērtā zinātne
- *Open [Research] Data* – atvērtie [pētnieciskie] dati
- *Open Access Publishing* – atvērtās piekļuves izdevējdarbība
- *Repository* – repozitorijs, [repozitārijs], [krātuve]

Open Access, OA

- Brīvpieeja; neierobežota pieeja: brīva pieeja informācijai, dokumentiem vai informācijas pakalpojumiem
- Atvērtās piekļuves iniciatīva jeb kustība, izdevējdarbība, repozitorijs utt.

Atvērtās piekļuves iniciatīva

- Mērķis: veicināt brīvu piekļuvi elektroniskajiem resursiem izglītības un akadēmiskajā vidē
- Brīva (bezmaksas), tūlītēja, pastāvīga tiešsaistes piekļuve zinātniskajai informācijai
- Meklēt, lasīt, lejupielādēt, kopēt, drukāt, citēt vai izmantot jebkurā citā legālā veidā bez finansiāliem, tiesiskiem vai tehniskiem ierobežojumiem

Atvērtās piekļuves iniciatīva

- Atvērtās piekļuves žurnāli, piem., <https://doaj.org>
- Atvērtās piekļuves repozitoriji (institucionālie vai nozaru), piem., <http://www.openoar.org>
- Institucionālie repozitoriji Latvijā: LU, RTU, LNB
<https://dspace.lu.lv/dspace>
<https://ortus.rtu.lv/science/lv/publications/search>
<http://academia.lndb.lv>

Dokumenti, rekomendācijas

- *Budapest Open Access Initiative (2002)*
- *Bethesda Statement on Open Access Publishing (2003)*
- *Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities (2003)*
- *IFLA Statement on Open Access (2003, 2011)*
- *European Commission recommendation on access to and preservation of scientific information (2012)*
- *UNESCO Open Access Curriculum (2014)*
- <https://www.openaire.eu/>

Informācija par atvērto piekļuvi

- LU Nacionālais atvērtās piekļuves dienests:
<http://www.napd.lu.lv/>
- E-kurss «Open Science»:
<http://estudijas.lu.lv/course/search.php?search=open+science>
- *FOSTER* tīmekļa vietne:
<https://www.fosteropenscience.eu>

Informācija par atvērto piekļuvi

- Gadskārtējā starptautiskā atvērtās piekļuves nedēļa: <http://www.openaccessweek.org>
- Atvērtās piekļuves tīkls: <http://openaccessnetwork.org/>
- *Open Access Scholarly Information Sourcebook*: <http://www.openoasis.org/>
- Atvērtās piekļuves kustības «Facebook» lapa: <https://www.facebook.com/Open-Access-173273506047993/>

Why Open Access is important?

<https://www.youtube.com/watch?v=0GbXjWLKqG0>

Bibliotēku loma

- Atvērtās piekļuves resursu popularizēšana: pētniekiem, studentiem, skolēniem ...
- Informēšana, izglītošana, apmācība atvērtās piekļuves jomā
- Komunikācija ar zinātniekiem, izdevējiem, politiķiem, lēmumu pieņēmējiem
- Dalība infrastruktūras (atvērtās piekļuves repozitorija) veidošanā un nodrošināšanā, piem., materiālu ievietošanā, datu kontrolē

Atvērtās piekļuves darbības modeļi

«Zaļā» pieeja

- Publikāciju autori paši rūpējas par savu publikāciju brīvu pieejamību
- Publikāciju pašarhivēšana institucionālajos vai nozaru repozitorijos
- Izdevēju embargo perioda dēļ ne vienmēr tiek publiskas rakstu oriģinālversijas
- Izdevējdarbības modelis nemainās

«Zelta» pieeja

- Publikācijas tiek darītas brīvi pieejamas tūlīt pēc to publicēšanas
- Pieejamība tiek nodrošināta no izdevēju platformām, piem., atvērtās piekļuves žurnāli
- Pētnieki vai viņu finansētāji sedz rakstu apstrādes u.c. izdevumus, bet ne abonēšanu
- Lielas izmaiņas izdevējdarbības modelī

Nīderlande

- Mērķis: 60% publikāciju atvārtajā piekļuvē 2018.g.; 100% publikāciju atvārtajā piekļuvē 2024.g.
- «Zelta» modelis: sarunas ar izdevējiem vada Nīderlandes Universitāšu asociācija (*VSNU*)
- *VSNU* prezidenta vēstule visiem Nīderlandes pētniekiem
- Kopš 2014.g. dec. *VSNU* 1 x mēnesī izdod biļetenu «Open Access Newsletter»:
http://www.vsnu.nl/en_GB/openaccess-eng.html

Nīderlande

- Jump, Paul. Dutch universities dig in for long fight over open access. *Times Higher Education*, January 8, 2015. Pieejams: <http://www.timeshighereducation.co.uk/news/dutch-universities-dig-in-for-long-fight-over-open-access/2017743.article>
- Franken, Saskia. Towards Open Access in the Netherlands. Oslo, April 21, 2015. Pieejams: http://www.cristin.no/konsortieavtaler/aktuelle-saker/2015/oanetherlands_franken.pdf
- Nīderlandes sadaļa UNESCO Globālās atvērtās piekļuves portālā (*Global Open Access Portal*): <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/portals-and-platforms/goap/access-by-region/europe-and-north-america/netherlands>
- Nīderlandes atvērtās piekļuves kustības tīmekļa vietne: <http://www.openaccess.nl>
- NARCIS (*National Academic Research and Collaborations Information System*): <http://www.narcis.nl/about/Language/en>

Dānija

- Dānijas nacionālā atvērtās piekļuves stratēģija
- Izziņota 24.06.2014.
- Stratēģiju izstrādājusi un par tās ieviešanu atbild Dānijas Augstākās izglītības un zinātnes ministrijas apstiprināta Nacionālā atvērtās piekļuves komisija (*National Steering Committee for Open Access*)
- Koordinācija, konsultēšana, infrastruktūras attīstība

Dānija

Mērķis:

- 80% recenzēto rakstu, kas publicēti 2016.g. ir pieejami atvērtajā piekļuvē 2017.g.
- 100% recenzēto rakstu, kas publicēti 2021.g., ir pieejami atvērtajā piekļuvē 2022.g.

«Zaļā» atvērtā piekļuve: pētnieki ievieto savas publikācijas kopiju institucionālajā vai nozaru repozitorijā

Dānija

- *Ar Denmark's Electronic Research Library (DEFF) atbalstu izveidots Danish OA Secretariat*
- *Specialist, research and educational libraries*
- Bibliotēku iniciatīvas atvērtās piekļuves jomā koordinēšana un atbalstīšana
- Tīmekļa foruma (tīkla) izveide sadarbībai un zināšanu un pieredzes apmaiņai stratēģijas īstenošanas kontekstā

Dānija

- *OA barometer* – universitātes tiks vērtētas pēc t.s. atvērtās piekļuves barometra, resp., kā tiek pildītas atvērtās piekļuves stratēģijas prasības

Slovēnija

- *National strategy of open access to scientific publications and research data in Slovenia 2015–2020*
- Pieņemta 03.09.2015.

Slovēnija

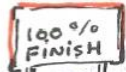
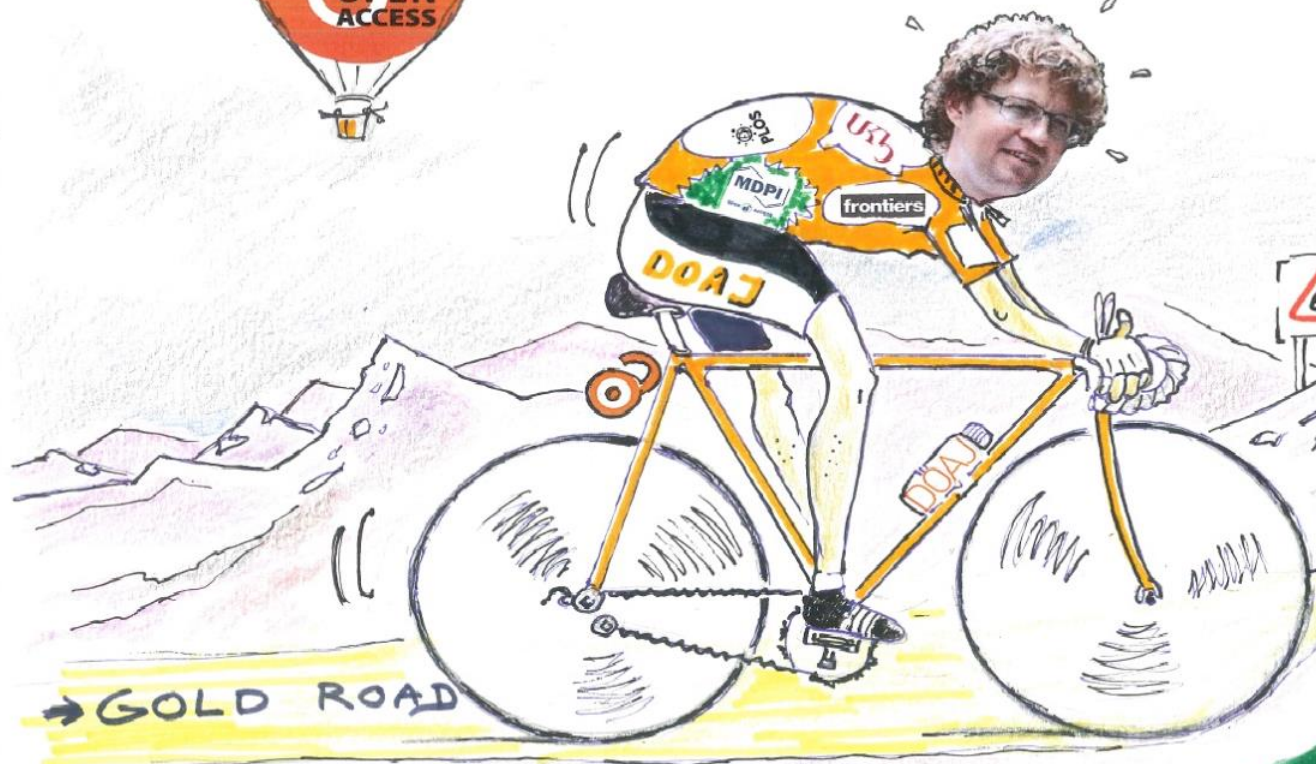
Mērķis:

- 80% valsts finansēto zinātnisko publikāciju, kas publicētas 2017.g., pieejamība atvārtajā piekļuvē 2018.g.
- 100% valsts finansēto zinātnisko publikāciju, kas publicētas 2020.g., pieejamība atvārtajā piekļuvē 2021.g.

«Zelta» atvārtā piekļuve: atvārtās piekļuves žurnāli + *Directory of Open Access Books*

Ko darīt?

- Stratēģija nacionālā vai lokālā līmenī
- Sadarbība starp bibliotēkām, pētniekiem un universitāšu administrāciju un struktūrvienībām
- Mērķtiecīgi kopīgi pūliņi un darbs
- Kompetence, zināšanas, prasmes
- Tīkls zināšanu un pieredzes apmaiņai
- ...

→ GOLD ROAD

→ GREEN ROAD

Kontaktinformācijai

- **Iveta Gudakovska**

OpenAIRE2020-Latvijā projekta vadītāja
Nacionālais atvērtās piekļuves dienests
iveta.gudakovska@lu.lv

- **Gita Rozenberga**

OpenAIRE2020-Latvijā projekta vadītājas asistente
Nacionālais atvērtās piekļuves dienests
gita.rozenberga@lu.lv

Latvijas Nacionālajā bibliotēkā

- **Uldis Zariņš**
Attīstības departamenta direktors
uldis.zarins@lnb.lv
- **Māra Jēkabsone**
Bibliotēku attīstības centra vadītāja
mara.jekabsone@lnb.lv
- **Kristīne Robežniece**
Akadēmisko un speciālo bibliotēku projektu koordinatore
kristine.robezniece@lnb.lv